

Маладосць

Штомесячны
літаратурна-мастацкі
і грамадска-палітычны
ілюстраваны часопіс

(715) ЧЭРВЕНЬ, 2013

Выдаецца з 1953 года

Галоўны рэдактар
**Святлана Дзмітрыеўна
ДЗЯНІСАВА**

www.maladost.lim.by

Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
«Выдавецкі дом «Звезда»
г. Мінск

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

Наталля АЎДЗЕЕВА
Алесь БАДАК
Раіса БАРАВІКОВА
Міхась БАШЛАКОЎ
Максім ГАЛЬПЯРОВІЧ
Уладзімір ГАЎРЫЛОЎ
Сяргей ДУБОВІК
Алесь КАРЛЮКЕВІЧ
Анатоль КРЭЎДЗІЧ
Лідзія МАКАРЭВІЧ
Уладзімір МАГУСЕВІЧ
Іван САВЕРЧАНКА
Барыс СВЯТЛОЎ
Таццяна СІВЕЦ
Віктар ШНІП
Таццяна ШЭЛЯГОВІЧ

6

СКЛАД РЭДАКЦЫІ

Віктар КАВАЛЁЎ —
намеснік галоўнага рэдактара
Анатоль КАЗЛОЎ —
рэдактар аддзела прозы
Ірына ЧАРНЯЎСКАЯ —
рэдактар аддзела паэзіі
Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ —
рэдактар аддзела крытыкі
Кацярына БЕЗМАЦЕРНЫХ —
рэдактар аддзела школьнага жыцця
Ганна КІРЭЕНКА —
рэдактар інтэрнэт-версіі
Рагнед МАЛАХОЎСКІ —
рэдактар аддзела

ТЭМПАРАЛЬНЫЯ КАНЦЭПТЫ Ў ПАЭЗІІ УЛАДЗІМІРА ЖЫЛКІ

У гісторыі айчыннага мастацтва слова 20—30-я гады ХХ стагоддзя звычайна пазначаюцца як час, калі на літаратурнай ніве працуе вялікая колькасць мастакоў слова, адрозных і нават ідэйна варажых па сваёй творчасці і ладу мыслення. Фактычна ў межах літаратурнага жыцця адбываецца сутыкненне дзвюх стыхій, дзвюх парадыгм бачання свету — рэнесанснай («нашаніўскай») і новай (пралетарскай). І менавіта на фоне гэтай барацьбы добра бачныя тыя адрозненні, якімі звычайна маркіруецца творчасць Жылкі. З'яўляючыся паэтам-рамантыкам, ён, безумоўна, аддае перавагу адраджэнскім ідэям, але актыўны ўдзел у рэвалюцыйным жыцці, у літаратурным аб'яднанні «Узвышша» таксама знаходзіць сваё выразненне ў творчасці і прыводзіць да таго, што вершы-«оды новаму ладу» («Песня дзясятых угодкаў») часта набываюць відавочна сфабрыкаваны характар.

І. Э. Багдановіч сцвярджае, што Уладзіміра Жылку, чый паэтычны талент «сфарміраваўся ў Заходняй Беларусі пад уплывам ідэалаў нацыянальнага адраджэння», як узвышаўца падвяргалі жорсткай крытыцы паводле класавых, пралетарскіх падыходаў да мастацтва. «Паэта абвінавачвалі ў містычных настроях і мяшчанскай філасофіі», у ранейшым узрушальным асяроддзі «бел-чырвона-белага сцяга» і ў тым, што да апявання «чырвонага штандару» паэт не дайшоў.

Сапраўды, Жылку вельмі часта называюць мастаком адной думкі, якой пранізана не толькі яго творчасць, але і ўсё жыццё, — веліч Роднага Краю. І. Я. Навуменка гаворыць, што «самы моцны, найбольш выразны, адчувальны матыў паэзіі У. Жылкі — радзіма, бацькаўшчына ад першых і да апошніх радкоў. Роздум, пачуцці паэта датычаць роднай зямлі, зямлі крывічоў, Беларусі». Сярод тых, хто аддаў сябе справе барацьбы за незалежнасць Роднага Краю (у тым ліку і вызваленне Заходняй Беларусі), за свабоду беларускага людю, постаць гэтага мастака слова стаіць асобна. Ён да апошняга быў барацьбітом, думка пра Беларусь цеплілася ў яго сэрцы нават тады, калі надзея на тое, што ён з гра-

мадой пойдзе ў вялікі бой «па шчасце нам», была знішчана. Вершы творцы, адзначаныя патрыятычным пафасам, традыцыйна выносяць у асобную групу. У іх адкрыта ці завуалявана, адназначна ці праз алегорыю прасочваецца ідэя Нацыянальнага Адраджэння. Зразумела, што і тэмпаральнасць у аўтарскай рэпрэзентацыі свету набывае якасна новае гучанне, адрознае ад «калектыўнага разумення». Варта адзначыць, што большасць вершаў, у якіх раскрываецца магістральная тэма творчасці У. Жылкі, характарызуецца наяўнасцю шэрагу падобных элементаў (асабліва на пачатковым этапе). У адрозненне ад медытатыўнай лірыкі творцы, тут прэвалюць аптымістычны настрой, бунтарскія матывы, звязаныя не проста з верай, а нават са сцвярджаннем таго, што краіна стане вялікай. Утапічнасць думкі ў сваю чаргу патрабуе адмысловай сэнсавай арганізацыі такіх вершаў і, адпаведна, спецыфічнай ідэйна-эстэтычнай функцыі лінейнага часу ў іх. Фундаментам, на якім трымаецца большасць такіх твораў, выступае трыяда «*мінулае / цяперашняе / будучыня*» (пры гэтым рэпрэзентацыя асобных яе частак можа адбывацца і на імпліцытным узроўні).

Канцэпт «*мінулае*» (у творах ён можа размяшчацца і ў пачатку, і ў сярэдзіне, і ў канцы) рэалізуецца ў дзвюх інтэнцыях. Першая — гэта апеляцыя да «белых» старонак у летапісе краіны, да гістарычнага або перыферычнага часу з мэтай абуджэння рэцыпіента: «*Пад штандар бел-чырвона-белы / Гартуйся, раць, адважна, смела / Адважных, храбрых ваяроў! / І ўспомняцца старых вякоў / Паходы мужныя у славе, / Часы Альгерда, Ізяслава / Грунвальдскі з немцам бой! / І боек даўні цяг з Маскавой*» («Покліч»); «*Мы любім даўнія паданні, / Быліцы сівых песняроў. / Няхітры іх апавяданні / Аб справах мінулых часоў. / Нам даспадобы чэрпаць ведаў / Гісторыі з пажоўклых кніг; / З рукапісаў пра быт прадзедаў / Даведацца, што сведчыць мніх*» («Мы любім даўнія паданні...»). Другая, як мяркуецца, уласціва «прасавецкім» вершам, паказвае занябанасць, прыгнечанасць краіны, ад якой яе пазбавіла рэвалюцыя: «*Калісьці, да паўстання, / Рабёў, цягнуў прыгон... / К нямом не раз віціны / Ганяў на Нёмне ён*» («Дзед»); «*І напаткаць руіны ў полі, / Дзе мох на рэшце сцен узрос, / І занудзіцца мімаволі, / Згадаць замчышча сумны лёс*». «Цяперашняе» рэалізуецца ў творах як час, калі адбываюцца канкрэтныя дзеянні, скіраваныя на дасягненне канчатковай мэты — працвітання Беларусі: «*Не плач, не плач па сыну, маці, — / Сягоння горам быць у хаце, / Бо ўзнят з вольна грозны меч, / Бо хутка будзе злая сеч*» («Шокліч»); «*Не відна ішчэ у завірсе, / Куды ляжыць ягоны шлях, / Але дух творчы ў Беларусі / Жыве й змагае боі з ворах*» («Мы любім даўнія паданні...»), «*Таму так — шчыра ў працы — / Будзе Край унук, / Адважны і бястрашны, / Не накладае рук*» («Дзед»). А ментальная сутнасць «будучыня» ў ідэасферы У. Жылкі рэпрэзентуецца ў якасці стану («шчаслівы час»), да якога вось-вось прыйдзе беларускае грамадства (звычайна ў творы размяшчаецца ў канцы): «*І веру радасна я болей, чым калі, / Ё вялікі лёс і шлях Радзімае зямлі: / Абуджаны народ быліц дазнае сказ — / Узрушыць як адзін пры свеце бліскавіцы. / Прыйдзі хутчэй! Я жду цябе, жаданы час. / Дай думам сёмушнім і казкам дай здзяйсніцца*» («Сёмуха»);

«*Мы мацнеем што ні раз, / Чуюць моц чужы і свой. / Жджэм: надыйдзе грозны час — / Будзе радасць, будзе бой*» («Толькі той, чый вольны дух...»); «*Усё пераможней нестрыманае / Стыхіі шум і бурны круг... / О, места роднае, каханае, / Цябе залье крывіцкі рух!*» («Вершы аб Вільні»).

Цалкам рэалізуецца дадзеная трыяда ва ўжо ўзгаданым творы-штучнай радасці «Песня дзясятых угодкаў». У сэнсавым плане структура верша акурат разбіваецца на тры часткі: 1) тое, што было: «*Спявайце, браты мае, нашае Учора: / У ім рэвалюцыі польмя, ў ім мы / Спалілі агародае, чорнае гора, / У працы свабоднай прапелі мы гімны*»; 2) тое, што ёсць: «*Спявайце, браты мае, нашае Сёння: / Ё ім творчыя высілкі, творчыя будні, / Вялікае спее ў ягоным узлонні! / Хоць крок наш павольней, хоць крок і марудней*»; 3) тое, што будзе: «*Але гэта песня дзясятых угодкаў / Няхай будучыні красу прычытае, / Няхай наша Заўтра вітае ўрачыста, / Дзе ззяе маяк перамогі агітпай*». «Наша Заўтра» — ідэалагема, да якой будавалася рыторыка ўсіх без выключэння савецкіх функцыянераў і якая стала ў савецкім сацыяльна-палітычным дыскурсе дамінантай. Гэта імкненне да пабудовы ідэальнай будучыні, ухроніі, дзе, паводле У. Жылкі, «сонца і кветы Камуны працоўных».

Індывідуальныя сэнсы, якія аўтар накладвае на канцэпты цыклічнага часу, абумоўліваюцца, у першую чаргу, адраджэнскай ідэяй. Паказальным з'яўляецца алегарычны верш «Напярэдадні». Тэмпаральны канцэпт «раніца» тут карэлюецца з традыцыйнай яго інтэрпрэтацыяй. Калі ў чытацкай свядомасці раніца — пачатак новага дня (шырэі — увогуле пачатак нечага новага), то для мастацкага свету пісьменніка «раніца» з'яўляецца адпраўным пунктам новай гісторыі Радзімы, пасля якога знікне ўся цемра, што так доўга ахінала краіну. Гэта значыць, што ў структуру канцэпта на аказіянальным падузроўні ўключаецца канатацыя — «вызваленне краю,

Для пісьменніка Вільня —
«крывіцкая Мекка»,
каталізатар вольнай думкі

**«Купальская ноч» —
адмысловы маркер,
які ў свядомасці пісьменніка
адрознівае родную краіну
ад іншых**

яго росквіт»: *«Ружовая стужка на ўсходзе,
/ Як сцяг пераможнага дня; / І марыць аб
светлым прыходзе / Пярэдадня змрок, цішы-
ня»*. Пры гэтым амаль кожны радок у вершы
насычаны аўтарскімі сімваламі: *«Зацвіркала
першая птушка, / І ветрык павеяў свяжэй.
/ Ружова-ядвабная стужка / Палае ярчэй і
ярчэй»*. «Першая птушка» — той, хто адна-
часова і «творыць» нацыю, і вядзе яе за
сабой, пасіянарыі. З ліку такіх людзей і сам
У. Жылка. «Ветрык» сімвалізуе сабой змену,
«ружова-ядвабная стужка» выступае сімва-
лам народнага пратэсту.

Падобным чынам рэпрэзентуецца кан-
цэпт «раніца» і ў вершы «Каваль». Лірычны
герой усім сэрцам перажывае за свой
народ, які «падзялілі чужаніцы» (маецца
на ўвазе Рыжскі мір 1921 г. — М. А.), і як
так доўга стрымліваюць захопнік я ла-
цугі: *«Закаваны люд мой, волакі, / Крўд
нязлічаных цяжар. / Вышай, вешай, верны
молат, / Нестрыманы ў сэрцы жар...»*.
Зноў пісьменнік укладае у канцэпт усё той
жа сэнс — адлік новага жыцця, пачатак
лепшай долі для беларусі. Менавіта рани-
цай каваль пачынае ствараць тую зброю, з
якой пойдзе ў наступ: *«Хлопцы, хлопцы, —
на змаганне! / Гэй, крўдзіцель, вораг, —
прэч! / Нездарма уваў я зрання, / Нездарма
навостран меч»*. Да ліку аналагічных твораў
можна аднесці і верш «Ізноў пытан-
ні...», дзе «ранішня малітва» з’яўляецца
маніфестацыяй актуальных для пісьменні-
ка ідэй: *«Спалі, калі так трэба, / І пожны, і
палі, / Паішлі грывомы з неба / Віхор паішлі,
але / Хай пройдзем праз напасці, / І дачакаю
хай — / Ubачыць ў новым ішчасці / Мужычы
Край»*.

Найбольш выразна адносіны творцы да
Радзімы праяўляюцца ў мастацкім цыкле
«Вершы спадзявання». І. Я. Навуменка (як
і У. А. Калеснік) сцвярджае, што ў творчай
думцы Уладзіміра Жылкі яна паўстае не
проста як нейкі кавалак зямлі з роднымі

лясамі і палямі, а як дзяўчына, што заў-
сёды вядзе з ім дыялог душ. Як і дзяўчы-
ну, творца не любіць Беларусь, а кахае.
У сёмым вершы цыкла «Ледзь знаёмы пачу-
ецца гук...» паэт параўноўвае сустрэчу з
каханай з днём, што ў хрысціянскай часа-
вай традыцыі лічыцца адным з галоўных
святаў, такім чынам ствараецца адмысловая
біблейская алюзія: *«Ледзь знаёмы пачуецца
гук, / І туга, і хаўтурнае змоўкне галошанне.
/ О лілеі пшчотныя рук, / Мая радасць і
дзень уваскрошання!»* У 1912 годзе Максім
Багдановіч піша верш «Даўно ўжо целам
я хварэю...», у якім толькі Родны Край
можа распаліць зноў ужо затушанае вогні-
шча ўласнага жыцця. Уладзімір Жылка, як
чалавек надзвычай блізкі і па біяграфіі, і па
аксіялагічных арыенцірах да свайго «настаў-
ніка», пра гэта не можа не працягнуць у сваёй
творчасці гэтую традыцыю: *«Спадзяваннем
апціім ты так неспадзевана / Зазіяла ў
маёй цішыні. / А я думаў, што ўсё пераспе-
вана / І даспеваны гэтыя дні»*. І першым, і
другім адарванасць ад Радзімы прыраўніва-
ецца да смерці. Аднак Жылка паказвае гэта
праз выкарыстанне дыхатаміі «дзень—ноч»:
*«Варажы ж, варажы ж невымоўнае бачан-
не! / Мне звінец і звінец мацней. / Будзе ноч
немінукая — страчанне / Тваіх рук незраўна-
ных лілей!»*

Цікава разгортваюцца ў грамадзянскай
лірыцы творцы і канцэпты «вечар», «ноч».
Так, у цыкле «Вершы аб Вільні» Уладзімір
Жылка надае першаму сакральны сэнс, што
непасрэдна звязана з той роляй, якую ён
адводзіць гэтаму гораду. Для пісьменніка
Вільня — «крывіцкая Мекка», каталізатар
вольнай думкі: *«Увечар за гарой трохкрыж-
наю / Палае захаду пажар, / Як знак, што
веліччу аблыжнаю / Яна не выкліча ахвяр»*.
Канцэпт «ноч» таксама падвяргаецца пэў-
най мадыфікацыі. Напрыклад, у знакамі-
тым вершы «Беларусь» можна вылучыць
такую сэнсавую сутнасць, як «купальская
ноч» — адмысловы маркер, які ў свядома-
сці пісьменніка адрознівае родную краіну
ад іншых: *«Беларусь, Беларусь — / Край
замчышч, курганоў, / Дзе таяцца страхоці і
звод, / Дзе русалкі выходзяць з віроў / І начні-
цы вядуць карагод, / Дзе пад шум каласоў
ведзьмары / На палатках заломы кладуць /*

І ў купальскую ноч у бары / Забабоны ў пацёмках снуюць».

Для твораў са сфер медытатыўнай, інтымнай і пейзажнай лірыкі характэрна трансфармацыя цыклічнага часу ў час лінейны — стварэнне (або ўзнаўленне) так званых пэрыядычных формул. Так, канцэпт «вясна» часта ў ідэасферы пісьменніка губляе сэнсавы элемент «цыкл». На змену яму прыходзіць іншы — «пачатак, вітальнасць, росквіт»: «*А ў адказ на яе / То цішэй, то мацней / Пяе песні свае / У гаі салавей / Іх пачуеш, і ў раз / Дзіўны сум агарне, / І згадаеш ў той час / Аб сваёй ты вясне*» («Вечарам»); «*Як ўсё ў жыцці, яшчэ вясна / Мінула вечнасць назаўсёды. / Памножыла тугу і нягоды, / Як ўсё ў жыцці, яшчэ вясна... / Душы ж як бы чагосьці шкода, / А думка за адной адна: / Ў тваім жыцці яшчэ вясна / Мінула ў вечнасць назаўсёды*» («Як ўсё ў жыцці...»). «Вясна» атаясамліваецца з пачаткам жыцця, а часам — і з самім жыццём: «*Ёсць боль затоенай тугі / У кволым паху зялых кветак, / Нібы ў кананя час благі / Ім родны марыцца палетак. / Нібы шчэ вераць — вось дыхне / Павебра хваляю гаючай / І з хаты верне іх вясне, / І знаюць — згуба немінуча*» («Смяротны пах»). Такі адмысловы паралелізм будзеца на агалогіі, якая лёгка праводзіцца паміж чалавечым жыццём і цыклам у прыродзе: малодзства = вясна, сярэднія гады = лета, сталасць = восень (гэтую аналогію можна экстрапаляваць і на часткі сутачнага цыклу). Падзень прыём з'яўляецца ўніверсальным і надзвычай распаўсюджаным ў сусветнай літаратуры («Захад Еўропы» О. Шпенглера і інш.).

Падобнай мадыфікацыі падвяргаецца і канцэпт «восень»: «*Наўкол сляды навольнага канання / І веліч нетутэйшага маўчання. / Прымаю корна сон зямлі азурны. / І летуціцца сцішанай душы / Такі ж спакой, халодны і бязбурны, / І адцвітанне яснае ў цішы*» («Восень»); «*Божа, не шмат засталося / Піць мне з келіху дзён. / Восень, як жменю калосся, / Скосіць жыцця майго сон. / Скосіць халодна, дазвання, / Ў сэрцы насмешлівы здек: / Сумна тваё адцвітанне, / Квеце зямлі, чалавек!*» («Божа, не шмат засталося...»).

Часцей за ўсё асацыятыўнасць аўтарскай думкі праяўляецца ў вершах, напіса-

Канцэпт «ноч» убірае ў сябе сэнсавы элемент «безвыходнасць», увасабляе боль, які ўзнікае з-за таго, што не атрымалася здзейсніць заповітную мару

ных эзопавай мовай. Так, у творы «Безнадзейнасць» канцэпт «ноч» убірае ў сябе сэнсавы элемент «безвыходнасць», увасабляе боль, які ўзнікае з-за таго, што не атрымалася здзейсніць заповітную мару: «*Ноч стушыла агні, пад абло / Падступіла і цікуе жахліва. / Што пачну выглядаць? Не відно, / Не відно — за окламі маўкліва <...> / На душы густала, немата, / Не ўзрушае ні песня, ні дзейнасць. / Толькі сум, як у восень, слаба, / І спакой, і спакой — безнадзейнасць»; «Смяротнае, глухой тугі / Дзе орнае бяздонне... / О час запіненчы, благі! / О ноч жахлівая бяссоння!» («Бессонне»).*

Сутучнымі з традыцыйнай трактоўкай з'яўляюцца канцэпты, што актуалізуюцца ў творах пейзажнай лірыкі. У вершы «Вечарам» пісьменнік не адыходзіць далёка ад народнага разумення канцэпта «вечар». Гэтая пара — заканчэнне дня, мяжа, што раздзяляе дзве дыяметральна супрацьлеглыя часавыя прасторы — дзень і ноч. Вечар — пераход з аднаго стану ў другі: «*Вось і паў ужо змрок, / Ды заціх дзённы рух, / А агонь ў аблаках / Дагарэў і патух*». «Дзень правёўшы ў касьбе», селянін з удзячнасцю сустракае вечар, бо ведае, што з ім прыйдзе адпачынак. Падобным чынам ва ўрбаністычным малюнку рэпрэзентуецца канцэпт «ноч»: «*Завянуць, збледнуць, фарбы дня / Прысуд не знаючага, помсты, — / І неведомыя таёмствы / Уявіць цемры глыбіня*» («Дзень і ноч»).

Такім чынам, індывідуальна-аўтарская мадыфікацыя тэмпаральных канцэптаў найбольш выразна праяўляецца ў сферы грамадзянскай лірыкі і дэтэрмінавана эстэтычнай, і грамадзянскай пазіцыяй пісьменніка. Найчасцей аказіянальныя сэнсы працуюць на раскрыццё магістральнай у творчасці паэта ідэі нацыянальнага Адраджэння. ~*